

MAGYAR EREDETŰ FRANCZIA HUSZÁREZREDEK.

E cím alatt a *Hadtört. Közl.* 1894-diki április havi füzeté hozott egy rövid czikket Marziani Györgynek a bécsi *Fremdenblatt*-ban adott ismertetése nyomán, melynek kiegészítéseül, illetőleg kiigazításául, legyen szabad a következő néhány adatot közölnöm gróf Pajol tábornoknak *Les Guerres sous Louis XV.* című művének Párisban 1891-ben megjelent VII. kötetének nyomán. (L. Chapitre IX. «Hussards» 362—393. ll.) Pajol gróf főleg levéltári kutatások alapján írta meg munkáját.

Szerinte XIV. Lajos (1643—1715.) uralkodása előtt nem találunk huszárokat a francia hadseregben, vagy legalább az illető könnyű lovasok nem viselték sem a huszár egyenruhát, sem a huszár nevét. Már XIII. Lajos uralkodása alatt 1635-ben, majd pedig két évvel később Landrecies ostrománál találunk magyar lovasokat, kikről a következőket írja Richelieu De la Valette biborosnak: «Egy kétezer lovasból álló csapatot fogunk fölállítani ama új lovasságból, melyet ön említett nekem. Ezeknek csupán mellvértjük lesz és burgundi sisakot (une bourguignotte = az arczot el nem fedő nyílt sisakot) fognak viselni, mely a két pofát védi meg és elől egy rudacska az orrt fedezi. Fegyverzetük karabély (carabine) és pisztoly (pistolet) lesz. Nevük, azt hiszem, «magyar lovasság» (cavalerie hongroise) lesz, hacsak Heberon (ezredes) nem ajánlandó találóbb nevet számukra».¹⁾ Ezeket Németország különféle vidékein toborozták és «magyar lovasok voltak, de még nem huszárok», írja gróf Pajol. Egy más helytt azonban

¹⁾ Pajol nem említi a dátumot, de más forrásból tudjuk, hogy a levél 1635. aug. 11-éről van keltezve.

azt állítja a szerző, hogy három ilyen idegen ezred létezéséről van tudomásunk, de nem sokáig állottak fönn. Maradványaikból 1643. aug. 13-án az úgynevezett «horvátok» (Cravates) ezredét szervezték, mely 1667-ben a «királyi» melléknevet kapta s azóta «Royal-Cravates, No 8» név alatt ismeretes. Ezredeseinek nevei 1643-tól 1786-ig mind francziák, az egy Flachsland kivételével.

A «huszár» nevet hivatalosan először azok a magyar lovasok viselték, mintegy húszan — legalább így állítja azt Pajol — kik a XVII. század utolsó tizedében átszöktek a francia sereghez és magyaros módra felszerelve (équipés à la hongroise) a tisztek mellett «ordonnance» szolgálatot végeztek «malgré leur air fier et mutin». Hosszú újjas szűk alsó kabátot viseltek (une espèce de pourpoint, des manches longues), bő nadrágot, csizmákat térdig érő szárakkal, rövid köpenyt (manteaux courts) és magas prémes kucsmát. Fejüket csupaszra borotválták.¹⁾ Miután e szökevények száma lassankint fölszaporodott, Luxemburg hercege,²⁾ a marsall, ki 1691-ben látta őket, azon öltre jutott, hogy őket külön csapatokba gyűjtse össze és kémszolgálatra használja föl. A marsall teljesen el volt bájolva értelmességükkel és azonnal írt róluk a királynak, azt állítva, hogy «furcsa kinezésű lengyel (így!) lovasok» vannak táborában s vonják magukra mindenkinek figyelmét. A következő évben kettőt közülök elküldött Fontainebleaubá, kik útközben Kroneberg báróval találkoztak, «egy előkelő német család törvénytelen születésű sarjával», egy szökevény és hazard-játékos emberrel és nagy ivóval, ki Versailles-ig kalauzolta őket. A két huszár³⁾ teljes magyar ruházatban, fegyverzettel és lóháton parádézott XIV. Lajos előtt, kinek annyira megtetszettek, hogy «Kroneberg» és «Balfi»-nak azonnal engedélyt adott egy szép magyar huszár-ezred föllállítására a Rajna mellett, melynek tagjait a német császár seregéhez tartozó két Kalowmitz-ezredből toborozták.

¹⁾ Ez az állítás oda módosítandó, hogy a jobb oldalon egy kis hajfűrtöt hagytak («petit toupet des cheveux sur le côté droit» — írja Páter Daniel a XVIII. század elején).

²⁾ F.-H. de Montmorency, Duc de Luxembourg, maréchal de France. † 1695.

³⁾ Egy jegyzet szerint ezek valószínűleg Brignoff hadnagy és Pohandy kornétás voltak, kik a császári seregből átszöktek a francia táborba.

E huszárezred nem igen tüntette ki magát (servit assez mal) a következő 1693. évben Burgund herczegének parancsnoksága alatt. A báró úr pedig, miután eltékozolta volt 2 ezer livres-re rúgó «pension»-ját, meg akart szökni;¹⁾ de elfogták és a Bastilleba zárták, hol a ryswicki békekötésig (1697-ig) maradt elzárva, mely évben a francia határig tolonczolták.

«Daniel atya szerint»²⁾ a huszárok nagy görbe karddal hadakoznak. A császári hadseregben ezenkívül még egy másikat is viseltek, mely egészen egyenes volt és karikákban végződő szíjjakon lógott. E «broche»-nak (azaz hegyes törnek) hossza öt láb és neve «panseretesche» vagy «palache». Az előbbi szóban a német «Panzerstecher», az utóbbiban pedig a magyar «pallos» szóra ismerünk. Legszokásosabb harczolási modoruk abban áll, hogy az ellenséges lovas csapatot bekerítik és kurjongásaikkal megfélemlítik. Miután nagyon ügyesen kezelik apró lovaikat, kengyelszíjjaik továbbá igen rövidek és sarkantyúikkal egészen közel a ló oldalához ülnek, párpáikat gyorsabb futásra bírják, mint a nehéz lovasság. Nyargalás közben fölemelkednek a nyeregből és különösen megszalasztott csapatok üldözésénél nagyon veszélyesek.

Nyergük rövid s rendkívül könnyű fából van készítve és elől-hátul egyenlő magasságú kápákkal ellátva. A nyereg alatt posztó helyett vastag fonálból készült harát (zsák-vászont) használnak, ez alatt pedig több-rétű pokróczot, melyet lovaik és saját személyeik betakarására használják. A nyeret szőrös bőrrel fedik be, mely a ló szügyétől faráig ér és le térdig, a czombokon pedig ki van hegyezve.³⁾

A huszárok szigorú fegyelem alatt állanak, a subordinatio náluk tökéletes és a büntetés nemei durvák. Leggyakoribb náluk a megbotoztatás, még pedig vagy a hátukon, vagy a farukon.⁴⁾

Páter Daniel továbbá azt is följegyzi, hogy a legénység nem

¹⁾ Páter Daniel szerint az ezredet Velenczének akarta eladni.

²⁾ Pajol nem adja a könyv címét, de a Párisban 1721-ben megjelent *Histoire de la milice française*-ből idéz. (II. köt. 515—520. l.)

³⁾ Daniel atya egy huszár rézmetszetű képét is közli, mely azonban több tekintetben eltér a szövegben adott leírástól.

⁴⁾ A francia hadseregben a testi büntetést a XVIII. század elején s még inkább XV. Lajos uralkodása alatt lassanként elejtették.

sokszor váltott inget és azért sokan közülök sötétszínű kelméből viselték azt. Tiszteik azonban nagyszerűen voltak fölöltözve, föl-szerelve, fölfegyverezve, mindenki rangjához képest és saját ízlése szerint.¹⁾

Időfolytán azonban, a midőn a huszárok toborzása «a magyar térségeken és lengyel határon» mindinkább több nehézségbe ütközött, lassankint a Rajna és Sarre folyók mentében, Elzászból és Lotharingiából fődözték az ujonczozásra szükséges létszámot.²⁾ Ezek az idegen hadfiak is azonban csakhamar eltanulták magyar bajtársaiktól az eredeti huszárok életmódját, szokásait, harczmodorát stb. és még a magyar káromkodást is, mely tekintetben nagy tökéletességre vitték.

A huszárok leginkább kémszolgálatnál, rajtacsapásoknál, portyázásnál, különítmények megtámadásánál találtak alkalmazást és egyik fő-feladatuk volt az ellenség előőrseit elcsipni. Csata alkalmával pedig a megszalasztott csapatok üldözésében tettek jó szolgálatot és szétugrasztott hadtesteknek újból való rendbeszedését valának hivatva megakadályozni.

1711-ben egy Duuai közelében megfészkelte ellenséges tábor sehogysem volt Villars marsall inyére s azért 37 escadron «lovast és huszárt» és 14 escadron dragonyost küldött a nyakukra. A hu-

¹⁾ XV. Lajos külön rendelettel vala kénytelen a fényűzést beszüntetni.

²⁾ Bonnac marquis, ki 1716. nyarától 1727. elejéig, mint francia követ működött a portánál, hivatalos jelentésében azt írja, hogy miután a német császár megtagadta volt az engedelmet a francia királynak, hogy saját hadserege számára huszárokat toborozzon a császári tartományokban, XV. Lajos őt (az őgrófot) bízta meg azzal, hogy a Törökországba menekült magyarok közt verbuváljon. Midőn azonban a követ ezt az ügyet először szóba hozta, a török kormányférfiak elszörnyűködtek e kérelmén, sőt becsületsértést láttak benne, mert szerintük szegényletes dolog volna, ha megengednék, hogy a náluk vendégszeretetet és oltalmat kereső idegeneket a francia király kicsalná az országból. A követnek azonban sikerült a orosz hatást, melyet kérelme előidézett, elosztatni s a portát a szükséges engedély megadására bírni. *L. Mémoire historique de l'ambassade de France à Constantinople par le Marquis de Bonnac.* (Páris, 1894.) Hammer szerint a Bercsényi által toborzott huszár-ujonczoknak a hajóra való szállásra engedélyt adó fermant 1721-ben állították ki, de ez hibás.

szárok és dragonyosok voltak az elsők, kik a táborba hatoltak, miután elébb kardélre hányták a nekik ellenszegülő előörsöket. Az ellenséges lovasság majdnem teljesen megsemmisült. A dülás körülbelül egy óra hosszáig tartott, 2200 paripa esett zsákmányúl a francziáknak és a mit nem volt lehetséges elcipelni, azt mind fölégették. Coetmen, a francia dragonyosok ezredese, elesett; hazánkfia: Ráttky huszárezredes ¹⁾ pedig megsebesült. A beküldött hadi jelentés nagy dicsérettel emlékezik meg a huszároknak magaviseletéről, különösen a kardforgatásban való ügyességükről. Monsieur de Gassion, az egyik vezénylő tisztt, azt jelenti, hogy az elfogott zászlók mennyiségéről nem képes számot adni, mert ezeket mind huszárok sajátították el, kik az aranyhimzest kifejtik és összeolvasztják, a drága kelméket pedig a maguk céljaira használják föl. Az egyszer körmükbe került zászlókat nem lehet elvenni tőlük.

A francia huszárezredek szervezete, nevei és száma annyi és oly sokféle változáson mentek át, hogy ezeket csakis a Pajol tábornok kidolgozta leszármazási tábla segítségével lehetne megértetni az olvasóval. Azért jelen alkalommal csakis az időről időre létező ezredek neveit és számát adom.

A Kroneberg-ezredet, mely 1692. december havában alakult, 1693. november havában Mortany württembergi ezredesnek adományozták. Hat «compagnie»-ből állott, 1694-ben Flandriában szolgált és a Meuse folyam mellett hadakozott 1695-ben. A békekötés után 1697. december 18-án föloszlatták. 1705-ben azonban újra megalakult a Verseilles-ezred név alatt. Már négy évvel előbb pedig a Saint-Geniez-ezredet állították föl.

Az 1701. és 1776-iki időközben a következő huszárezredek léteztek Franciaországban:

Időköz.	Huszárezredek nevei.	Száma.
1701—1705.	Saint-Geniez	egy
1705—1706.	U. a. és Verseilles	kettő
1706—1709.	U. azok és Poldeack	három
1709—1716.	Ráttky és Verseilles	kettő

¹⁾ A magyar származású egyénekről közölt életrajzi adatokat majd legvégül adom.

Időköz.	Huszárezredek nevei.	Száma.
1716—1720.	Ráttky... --- --- --- --- --- --- ---	egy
1720—1735.	U. a. (utóbb Dessöffy) és Bercsényi ...	kettő
1735—1743.	U. azok és Eszterházy (utóbb Dávid) ...	három
1743—1745.	Aspremont-Linden, Bercsényi, Dávid, Polleretzky, Beausobre és Rangrave ...	hat ¹⁾
1745—1756.	U. azok, (a Dávid ezred most már Turpin néven ismeretes) és Ferrari ... --- --- ---	hét
1756—1758.	Bercsényi, Turpin és Polleretzky ...	három
1758—1764.	Bercsényi, Turpin (később Chamborant) és Royal-Nassau... --- --- --- --- ---	három
1764—1776.	Bercsényi, Chamborant, Royal-Nassau és Eszterházy ... --- --- --- --- --- --- ---	nég

Ezen tábla, melyet maga Pajol állított össze, apróbb részleteiben nem egyezik meg azonban teljesen az általa közölt egyéb adatokkal; de a zűrzavar oly nagy, hogy lehetetlen belőle teljesen kibontakozni.

Az említett ezredeken kívül voltak továbbá mások is, mint pl. «les hussards de Bint», továbbá a «Campagnie franche des hussards hongrois de Rosemberg», a «Campagnie franchises de Walgra» és valami hat «önkéntes» compánia, de ezekről neveiknél alig tudunk egyebet.

A mit továbbá Marziani György az egyes huszárezredek legénységének létszámáról állít, hogy t. i. 300 emberből állott az is csak egy-egy rövid időközre helyes. Mert volt idő, midőn egy ezred állománya 640 emberre is rúgott, ámbár a legénységnek közel egyharmadára nem jutott elég ló. Midőn pedig a Polleretzky-

¹⁾ Téved tehát Thaly Kálmán, midőn azt írja a *Haltört. Közl.*-ben (III. 416.), hogy «ez időben (1743.) hat francia huszár ezredet (Bercsényi, Ráttky, Eszterházy, Polleretzky, Dávid Zsigmond, Dessewffy) alakítottak, csupa magyar hadszökevényekből». Ráttky ekkor már nem volt életben; ezredét Dessewffy, az Eszterházy-ezredet pedig Dávid vezényelte. A Polleretzky-ezredet a Bercsényi-ezred két escadronjából formálták 1743-ban s bizonyára volt köztük elég nem-magyar huszár. Több tisztjéről tudjuk, hogy Svájcban vagy Elzászban születtek s német neveik voltak (Kraus, Freyer, Kuhn stb.). Az Aspremont-Lynden és Beausobre ezredek németek voltak, a Rangrave-huszárok pedig belgák, Liège vidékéről.

ezredet föloszlatták és legénységét beosztották a Turpin és Bercsényi ezredbe, e két ezred mindegyike 900 emberből állt.

A különféle ezrednek egyenruhái, továbbá zászlóinak színei is, folyvást változtak s a Marziani György közölte leírás, ha illik is egy- valamegy huszárezredre, a min kételkedem, csakhamar megváltozott az idők folyamában. Így pl., hogy példát idézzek, az 1735-ben (nem 1734-ben, mint Valentinus Bujdosó állítja a *Századok*-ban) alapított Eszterházy-ezrednek két fakó-színű (couleur de feuille morte) zászlójának egyikét 1738-ban fehérre, másikát kékre változtatták.

A Poldeack-ezred, melyben sok magyar ember szolgált, Turinnál elvesztette fehér zászlóját 1706-ban s ez mai napság is megvan az Armeria Reale gyűjteményében Turinban.

S most már áttérhetünk a francia huszárezredben szolgált magyar fiúkról közölt életrajzi adatokra.

Sárváry (Charnary) szül. Magyar-Óvárott; «47 éves» (az 1701—1704-diki időközben); mint kadét a Kroneberg-huszárokhöz lép be 1693. július havában; kornétás a Mortani-huszároknál 1696. január havában a ryswicki békéig; később 1701—1704. közt hadnagy a Compagnies franches de hussards assemblées en Allemagne; utóbb pedig alezredes a Verseilles-ezredben.

Dessőffy (Charles Czerneck d'Essoffy), magyar származású, szül. 1712-ben Bouy-ban (a Champagne-ban). 1727-ben önkéntes a Lynden (?) ezredben; 1734-ben hadnagy; 1743. szept. kapitány; 1749. jan. 1. átlép a Turpin-ezredbe; 1760. okt. 28. alezredes u. ott. Pajol szerint 1733. nov. hava óta a Ráttky ezredes parancsnoka. De ez persze más Dessőffy volt.

Polleretzky András, 1711-ben született Molsheimban (Elszászban). Apja állítólag erdélyi ember volt, Beszterczén (né a «Beszterezban» en Transylvanie) született és Rákóczy fejedelemné kíséretében mint «écuyer» vándorolt ki Franciaországba. A fiatal András már 1733. nov. elején kapitány és 1743. (?) decz. elején őrnagy volt a Bercsényi-huszár ezredben. A nevén ismert ezrednek a fölállítását már 1743. aug. 1-én rendeli el a király. 1756-ban a Ferrari ezredét az övébe osztották be. Utóbb azonban mindenféle aljasságra vetemedett és Clermont gróf (Louis de Bourbon) Weselből 1758. ápril 17-én figyelmezteti Belle-Isle maréchal,

hogy milyen hitvány ember az ezredes. A levélíró szerint nemcsak saját (Polleretzy, alárendelt tisztjei, hanem az egész hadsereg megvetik őt; mindenütt csak az ő gazemberkedéseiről (friponneries) beszélnek. Ezen följelentés következtében megfosztották őt ezredétől és huszárait a Turpin- és Bercsényi-ezredbe osztották be. Pajol hozzát teszi, hogy rablás és dűlás miatt kasszálták.

Ráttky György (Georges Bor, baron de Rattsky) szül. a «salamanza»-i (salamonfai) kastélyban Magyarországon. Kivándorol Franciaországba, hol «mestre de camp à la suite des régiments de hussards» rangot nyer. 1715-ben francia polgárjogot kap és a Ráttky-ezred parancsnokának nevezik ki; 1719-ben brigadier; 1734-ben maréchal de camp; meghalt Prágában, 1742. szept. 5-én. Egy más helyen a könyvben már 1707.; ismét más helyen 1709-ben említi Ráttky-huszárokat a szerző.

Bourck (?) Máramarosmegyéből, szül. 1681-ben. Közhuszár, később «maréchal de logis» és kornétás a Monteils (előbb Poldeack, később Ráttky) huszároknál. 1709-ben Spanyolországban szolgál, hadnagy a Ráttky-huszároknál. Jobb czombján golyó. találja Turinnál. Guzzaránál két kardvágást kap fején. 1711-ben Gand és Courtray közt föléget egy ellenséges hadi szállítmányt. 1739-ben sebektől borítva hal meg.

Dávid Zsigmond, magyar ember, tiszt volt Rákóczy seregében, mielőtt francia szolgálatba került. 1712. okt. kapitány a Verseilles-ezredben. 1716. kapitány a Ráttky-huszároknál. 1720. őrnagy a Bercsényi-ezredben. 1735. jan. alezredes az Eszterházy-ezredben. U. a. ezred «mestre de camp»-jának nevezik ki 1743. aug. 1-jén.

Bercsényi László gróf 1720-ban (nem mint Hammer állítja 1721-ben) egy Törökországban toborzott magyar huszárezredet hoz magával, és u. év június 12-én az ezred francia szolgálatba fogadtatik. 1758. márcz. 15-én Bercsényit «maréchal de France»-nak nevezték ki.

Eszterházy Bálint gróf 1733. (egy más helyen 1734.) decz. 21. fölhatalmazást kap a francia királytól egy a Bercsényi-huszárokhoz hasonló ezred fölállítására, melyet 1735. jan. 25. formál Strassburgban. 1743. felé elhagyja ezredét, melyet u. a. év nyarán a fönnebb említett Dávid vesz át, mint «mestre de camp». 1747-ben

az ezred «Turpin», 1761-ben pedig «Chamborant» nevet kap. Végre 1764-ben a Bercsényi, Chamborant és Royal-Nassau ezredekéből elvont egy-egy escadronból egy új Eszterházy-ezred alakúl. Talán ez a tény alapja annak a mesének, hogy 1723-ban (!) három magyar huszárezred létezett Franciaországban, t. i. Bercsényi (a mi igaz), Chamborant (mely név, mint láttuk, csak 1761-ben merül föl) és Royal-Nassau (mely nem is volt magyar, hanem német eredetű huszárezred és csak 1756-ban alakúlt meg; a királyi melléknevet pedig csak két évvel később kapta).

Még számos névvel találkozunk, mint például Beaudiany (Battyányi?) kapitányéval, Fábry és Potiondi (Potyondy?) hadnagyokéival, Gersy (Géczy?) és Banoney (Bánóczy?) kornétásokéival, kik talán magyarok voltak, vagy talán nem. Valószínűleg a francia «Archives de la guerre» iratai közt még sok érdekes adat lappang.

KROPF LAJOS.